

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ ԼԵՈՆԻԴ ԱԼԲԵՐՏԻ

**ԲՈՆՈՒԹՅԱՄԲ ՁՈՒԳՈՐԴՎԱԾ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ԺԲ.00.05 - «Քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա, քրեակատարողական իրավունք» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2024

**РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
НАГАПЕТЯН ЛЕОНИД АЛЬБЕРТОВИЧ
УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВОИНСКИХ
ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОПРЯЖЕННЫХ С НАСИЛИЕМ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 - «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право»

ЕРЕВАН – 2024

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտում

Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Հ.Մ. Ստեփանյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Ա.Ա. Թամազյան**

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու **Ռաշիդյան Ա.Ա.**

Առաջատար կազմակերպություն՝

Երևանի «Հայրուսակ» համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2024 թվականի հուլիսի 10-ին ժ. 16⁰⁰-ին Հայ-Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀ ԲԿԳԿ-ի Իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմին 123):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայ-Ռուսական համալսարանի գրադարանի գիտական աշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2024 թվականի հունիսի 07-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Ջ.Հ.Հայրապետյան

Тема диссертации утверждена в Институте философии, социологии и права НАН РА

Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор **Степанян О.М**

Официальные оппоненты: доктор юридических наук, профессор **Тамазян А.А.**
кандидат юридических наук **Рашидян А.А.**

Ведущая организация: **Ереванский «Айбусак» университет**

Защита состоится 10 июля 2024 г. в 16⁰⁰ на заседании специализированного совета 063 по Юриспруденции КВОН РА при Российско-Армянском университете (г. Ереван, 0051, Овсепя Эмина 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки РАУ.

Автореферат разослан 07 июня 2024 г.

Ученый секретарь специализированного совета

кандидат юридических наук

Дж. А. Айрапетян

Աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Մեզանում իրականացվող իրավական բարեփոխումների համատեքստում ենթադրվում է ի թիվս այլ հիմնահարցերի, արմատական վերափոխումներ իրականացնել նաև Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերում զինվորական կարգապահության ամրապնդման, իրավախախտումների վերացման և զինծառայողների մարտունակության բարձրացման ուղղությամբ:

Բացի դրանից, 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունվել է նոր քրեական օրենսգիրքը, որը էապես տարբերվում է 2003թ. ՀՀ քրեական օրենսգրքի բովանդակությունից և պարունակում է բազմաթիվ նորություններ, որոնք նոր իրավակարգավորումներ են պարունակում, այդ թվում զինվորական հանցագործությունների ոլոտում: Սա նույնպես ենթադրում է նոր հետազոտությունների և վերլուծությունների իրականացում, որին ձեռնամուխ է սույն հետազոտությունը:

Թեմայի հետազոտության արդիականությունը նաև նրանում է, որ բռնությամբ կատարվող և բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունները ՀՀ զինված ուժերում կատարվող հանցագործությունների կառուցվածքում դրսևորվում են առավել դժժանությամբ, ոտնահարելով ոչ միայն զինվորական ենթակայության և ծառայության կարգը, կանոնագրքային փոխհարաբերությունները, այլև էական վնաս են հասցնում երկրի անվտանգության համակարգին, բանակի մարտունակությանը, զինվորական կազմի բարոյահոգեբանական մթնոլորտին, հետևաբար դրանց դեմ պայքարին առնչվող ու հրատապ լուծում պահանջող հարցերի ուսումնասիրումն քաջառիկ նշանակություն ունեն՝ տեսական և կիրառական առումով:

Բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունները, դժբախտաբար, հասարակական կեցության անբաժան մասն է: Դրա ակունքները սկիզբ են առնում մարդկության առաջացմամբ և մշտապես ուղեկցում նրան: Սակայն դա բոլորովին չի նշանակում, որ հանցավորության (այդ թվում զինված ուժերում կատարվող հանցագործությունների) դեմ պայքարելն անիմաստ և անարդյունք աշխատանքն է:

Հակառակը, անհրաժեշտ է համակողմանի ուսումնասիրել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները և գործադրել հնարավոր բոլոր միջոցները՝ վերացնելու այդ պատճառներն ու պայմանները ինչպես նաև նվազագույնի հասցնել

հանցավորությունը և այն վերահսկելի դարձնել որոշակի (ողջամիտ) սահմաններում:

Ձինված ուժերում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների բացահայտման, քրեական պատասխանատվության և կանխարգելման հիմնախնդիրները համարվել և շարունակում են համարվել ՀՀ քրեական իրավունքի, կրիմինալոգիայի և քրեակատարողական իրավունքի գիտության ու պրակտիկայի առաջնային խնդիրներից:

Քննարկվող հիմնախնդրի գիտական հետազոտության արդիականությունը այմանավորված է նաև Հայոց բանակում մարտունակության և կարգապահության բարձրացման անհրաժեշտությամբ, քանզի զինված ուժերում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործություններն ուղղված են ոչ միայն քրեական օրենքով պաշտպանվող հասարակական հարաբերությունների դեմ, այլև խարխլում են պետության անվտանգությունը և երկրի պաշտպանվածությունը, հետևաբար նմանատիպ զինվորական հանցագործությունների հետ կապված հետազոտություններն ունեն գզալի գործնական-կիրառական նշանակություն:

Հետազոտության թեմայի գիտական ուսումնասիրության վիճակը:

Խորհրդային ժամանակաշրջանից սկսած մինչև ներկայիս օրերը բավականին գիտական հետազոտություններ են նվիրվել բռնությամբ կատարված կամ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների բացահայտման հիմնախնդիրներին:

Անկախ պետականության և ազգային ինքնություն բանակի առկայության պայմաններում օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջացել զինված ուժերում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների ծնող պատճառներն ու պայմանները բացահայտելու, դրանք համակողմանի ուսումնասիրելու ուղղությամբ:

Ատենախոսության թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը:

Այս առումով, ընդգծենք, որ այսպիսի ուսումնասիրությունների հիմքը՝ գործնականում դրվել է պրոֆեսոր Ս.Ա. Ավետիսյանի և մի շարք այլ հեղինակների աշխատություններով, որոնցում ներկայացվում է զինվորական հանցագործությունների հասկացությունը, էությունը, առանձնահատկությունները,

դասակարգումը և դրանց կանխարգելման հարցերը¹: Այնուհետև գրվեցին թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսություններ:²

Նշված գիտնականների աշխատությունները զգալի ներդրում են քրեական իրավունքի գիտության զարգացման և քննարկվող հիմնախնդրի ուսումնասիրության բնագավառում:

Հետևաբար հավուր պատշաճի արժևորելով այդ ամենը, այդուհանդերձ ընդգծենք, որ նոր քրեական օրենսգիրքն ընդունելուց հետո, քննարկվող հիմնախնդրի վերաբերյալ մենագրական մակարդակով աշխատանք չի կատարվել: Այս առումով, սույն ատենախոսական աշխատանքը՝ իր առջև դրված խնդիրների բազմազանությամբ և ծավալով, կոչված է մասամբ լրացնել առկա բացը և հասարակական պահանջը, ինչպես նաև բացահայտել նոր քրեական օրենսգրքում ամրագրված համապատասխան հանցակազմերի բովանդակությունը, դրանք համեմատելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների հետ, ինչի հիման վրա մշակել առաջարկություններ, նոր օրենսդրական կարգավորումների և գործող նախադեպերի ճշգրտման առումով:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները. Սույն ատենախոսական աշխատանքի նպատակն է՝ համակարգված վերլուծության ենթարկել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական ասպեկտները, ինչպես նաև այդ հանցագործությունների կանխարգելման հիմնախնդիրները:

Դրված նպատակին հասնելու համար փորձ է արել լուծել հետևյալ խնդիրները.

- բացահայտել բռնության հասկացությունը և էությունը և ինչպես մասնագիտական գրականության տեսանկյունից այնպես էլ նոր քրեական օրենսդրության առումով.

- վերլուծել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական բնութագրական հատկանիշները.

¹ Տե՛ս **Аветисян С.С.** Воинские преступления: теория и практика: Монография, Ереван, Изд-во “Зангак”, 2001, 216 с

² Տե՛ս **Սեդրակյան Ա.Ս.** Չինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական բնութագիրը: Ատենախոսություն իրավ. գիտ. թեկնածուի գիտական աստիճանի համար: Երևան, 2007, 192 էջ, **Թամազյան Ա.Ա.** Ծանրացնող հանգամանքներում կատարված սպանությունների որակման հիմնախնդիրները (տեսական և կիրառական վերլուծություն): Ատենախ. իրավ. գիտ. դոկտորի գիտական աստիճանի համար: Երևան, 2012

- բացահայտել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները,

- վերլուծել նմանատիպ հանցավոր արարք կատարած զինծառայողի կրիմինալոգիական պատկերը և բացահայտել նրա բնութագրական հատկանիշները,

- մշակել գիտականորեն հիմնավորված և տրամաբանորեն փաստարկված կոնկրետ առաջարկություններ՝ ՀՀ զինված ուժերում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների կանխարգելման ուղղությամբ (հակազդեցության կանխարգելիչ միջոցների համալիր) և գործող քրեական օրենսդրության և դատական պրակտիկայի դրույթների ճշգրտման առումով:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան. Սույն հետազոտության օբյեկտն է զինվորական ենթակայության կարգի և զինծառայողների կանոնագրքային փոխհարաբերությունների դեմ ուղղված հանցագործությունները, որոնք կատարվում են բռնությամբ կամ զուգորդված բռնությամբ:

Հետազոտության առարկան է բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների (ՀՀ քր. Օր-ի 46-րդ գլուխ) քրեահրավական և կրիմինալոգիական ասպեկտների, ինչպես նաև կանխարգելման հետ կապված հիմնախնդիրների համալիր ուսումնասիրությունը:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմունքները. Սույն հետազոտության ընդհանուր մեթոդաբանության հիմքն է սոցիալական գոյի ճանաչման համագիտական դիալեկտիկական մեթոդը, որը դիտարկում է սոցիալական երևույթներն ու գործընթացները մշտական զարգացման և փոխկապվածության մեջ:

Հետազոտության լիարժեքության, օբյեկտիվության և արժանահավատության ապահովման նպատակով, օգտագործվել են նաև գիտական ճանաչման ընդհանուր և հատուկ մեթոդները, տրամաբանական հնարքները ու եղանակները, իրավաբանական վերլուծության, իրավահամեմատական, համակարգային-կառուցվածքային և վիճակագրական վերլուծության մեթոդները:

Բացի դրանից, սույն հետազոտության ընթացքում համադրվել են միջգիտակարգային մոտեցումներ, և ձևավորվել է համալիր մեթոդաբանություն, որն արտացոլում է խնդրի իրավական, մշակութային, սոցիալական և հոգեբանական ասպեկտները:

Հետազոտության տեսական հենքը. Սույն հետազոտության համար որպես տեսական հենք է ծառայել քրեական իրավունքի և կրիմինալոգիայի բնագավառում հայ և ռուս գիտնականներ՝ Ս.Ս. Ավետիսյանի, Ա.Ն. Գաբուզյանի, Ս.Շ. Ծաղիկյանի,

Ա. Մարգարյանի, Ա.Ս. Սեդրակյանի, Ա.Ա. Թամազյանի, Դ.Ռ. Հունանյանի, Յու. Մ. Անտոնյանի, Վ.Ն. Կուրբալցևի, Խ.Մ. Ախմետշինի, Ֆ.Ս. Բրաժնիկի, Դ.Վ. Վեդինինի, Վ.Կ. Գլխտինի, Օ.Կ. Զատելեպինի, Վ. Պ. Զինինի, Ա.Վ.Իշենկոյի, Ս.Պ.Կոչեշևայի, Ի.Մ. Մացկևիչի, Վ.Վ. Մինսկայայի, Ա.Վ. Նաումովի, Գ.Պ. Նովոսելովի, Ե.Վ. Պրոկոպովիչի, Ա.Տ. Սապրոնովի, Ի.Ի. Սլուցկիի, Է.Ս. Տենչովի, Ա.Ա. Տեր-Ակոպովի, Ա.Տ. Ուկոլովի, Վ.Պ. Շուպլենկովի, Վ.Է. Էմինովի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության նորմատիվ և փորձարարական (էմպիրիկ) հիմքերը. Սույն հետազոտության համար նորմատիվ հիմք են հանդիսացել՝ ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքը, Զինվորական կանոնագրքերը և գործող օրենսդրությունը:

Որպես էմպիրիկ հիմք օգտագործվել են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները և իրավապահ մարմինների իրավակիրառ նյութերը, վիճակագրական տվյալները:

Հետազոտության գիտական նորույթը, Սույն հետազոտության գիտական նորույթը նրանում է, որ նոր քրեական օրենսգրքի, դատական և իրավակիրառ պրատիկայի նյութերի հիման վրա, հեղինակը համակարգված վերլուծության է ենթարկել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական բնութագրական առանձնահատկությունները:

Հետազոտության մեջ տեսական ու կիրառական խնդիրներին համարժեք գիտական և գործնական բնույթի լուծումներ է առաջադրված: Մասնավորապես՝ բացահայտվել են բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական բնույթը, դրա սոցիալական և մարդկային առումները, համակողմանի վերլուծության են ենթարկվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան նորմերը, դատական նախադեպերի դրույթները և իրավական դիրքորոշումները և վերլուծության արդյունքների հիման վրա մշակվել են դրանց ճշգրտման վերաբերյալ տեսական հիմնավորումներ ու գործնական առաջարկություններ, վերլուծվել են բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների վիճակը, կառուցվածքը և դինամիկան (շարժընթացը) բնութագրող պաշտոնական վիճակագրական տվյալները, բացահայտվել է հանցավորի կրիմինալոգիական բնութագրական առանձնահատկությունները, ինչպես նաև կոնկրետ առաջարկություններով նախանշվել են նշված հանցագործությունների արդյունավետ կանխարգելման հիմնական ուղղությունները:

Գիտական նորույթի տարրեր են պարունակում նաև պաշտպանության ներկայացվող հետևյալ հիմնական դրույթները.

1. Բռնությունն ամենաընդհանուր կերպով կարելի է ձևակերպել որպես ինչ-որ մեկի հանդեպ հարկադրական ներգործություն, որն ազդում է անձի ֆիզիկական լիարժեքության և /կամ արժանապատվության (հոգե-բարոյական լիարժեքության) վրա: Բռնության հայտնի տեսակներից են ֆիզիկականը (ներառյալ՝ սեռականը), հոգեբանականը և տնտեսականը կամ կառուցվածքայինը: Կարևոր է հաշվի առնել, որ հոգեբանական բռնությունը չի կարելի համարել բռնության ավելի թեթև, տեսակ, քան ֆիզիկականը: Եթե նույնիսկ առաջինը կարող է արտաքին տեսանելի հետևանքներ չթողնել, այն ազդում է բռնության ենթարկվածի հոգե-բարոյական նկարագրի վրա՝ աղավաղելով այն: Դա կարող է հանգեցնել անհատի կարողությունների «ոչ լիարժեք» դրսևորմանը, ինչպես մարտի դաշտում և ծառայության ընթացքում, այնպես էլ ոչ զինվորական կյանքում՝ հանգեցնելով «հասարակության ոչ լիարժեք անդամի» վիճակին:

2. «Բռնությունը» ըստ հեղինակի՝ ոչ միայն զուտ ֆիզիկական ուժի գործադրումն է հանցագործություն կատարելու ընթացքում, այլև դրա ռեալ սպառնալիքը, բարոյահոգեբանական ներգործության անմիջական հետևանքով առաջացած խեղումները և զրկանքները, որոնք տառապանք են պատճառել անձի առողջությանը և հոգեկան աշխարհին, այսինքն՝ առաջացած բացասական հետևանքները առողջության և հոգեկանի վրա պետք է իրական լինեն՝ պատճառահետևանքային կապով: Ուստի առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 9-րդ կետը փոփոխել և լրացնել և տալ «բռնության» հետևյալ սահմանումը. «բռնությունը» ֆիզիկական ուժի կամ դրա իրական սպառնալիքի, կամ հոգեկան ներգործության գործադրման պատճառով անձի (տուժողի) մոտ առաջացած անբարենպաստ (հաճախ անդառնալի) հետևանքներն են (ֆիզիկական կամ հոգեկան)»: Սա, մեր կարծիքով, «բռնության» լայն սահմանումը կլինի, որը կներառի 2021 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասում ամրագրված բռնությամբ զուգորդված հանցակազմերը, որոնք դասվում են «ծանր» կամ «առանձնապես ծանր» հանցագործությունների շարքին:

3. Հանցագործությունը համարվում է բռնությամբ կատարված, եթե զինճառայողը իր արարքի օբյեկտիվ կողմը դրսևորում է առերևույթ բռնարարքի՝ բռնության գործադրման կամ գործադրելու սպառնալիքով, զենքի կամ մարմնական վնասվածք պատճառելու համար նախապես պատրաստված կամ հարմարեցված առարկայի կամ միջոցի գործադրմամբ, անձին հարվածներ հասցնելով, կամ տուժողի

նկատմամբ բռնի այլ գործողություններ կատարելով կամ պարբերաբար տուժողի պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնելով, որը դրսևորվում է ինչպես ֆիզիկական բռնությամբ, այնպես էլ հոգեբանական բռնության եղանակով:

4. Հանցագործությունը համարվում է բռնությամբ զուգորդված, եթե հանցավորի սկզբնական կանխամտածությունը ուղղակիորեն կապված չի եղել բռնարարքի կիրառման եղանակով իր հանցավոր մտադրությունը կատարելու համար, սակայն հանգամանքների բերումով հանցավոր արարքը զուգորդվում է բռնարարքի կիրառմամբ: Այսինքն, այստեղ ոչ բռնարարքով կատարված հանցավոր արարքը զուգորդվում է բռնությամբ այլ հանցավոր արարքի կատարմամբ:

5. Հրամանատարի (պետի) նկատմամբ բռնություն գործադրելը կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքը նախատեսված է ՀՀ քր. Օր-ի 519-րդ հոդվածում:

Հրամանատարի (պետի) ղեկավարի հանդեպ բռնի գործողությունների հիմնական օբյեկտը նրա ծառայողական գործունեության անվտանգությունն է, իսկ լրացուցիչ անմիջական օբյեկտը՝ հրամանատարի անձնական անվտանգությունը:

Այս հանցագործության օբյեկտը ոչ միայն զինվորական ենթակայության կարգն է, այլ նաև հրամանատարի (պետի) առողջությունը, քանի որ վերջինիս առողջությունը, իր զինվորական պարտականությունները կատարելու հետ կապված, հասցվում են տարբեր աստիճանի վնասներ: Քննարկվող հանցակազմում բռնություն հասկանում ենք պետին խոշտանգելը, նրա առողջությանը թեթև վնաս հասցնելը: Նկատի ունենալով, որ օրենսդիրը որպես պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանք այս հանցագործության համար դիտարկում է առողջությանը դիտավորությամբ միջին ծանրության վնաս պատճառելը, ուստի խնդիր է առաջանում անզուլության միջին ծանրությամբ վնաս պատճառելու դեպքում պատասխանատվության վերաբերյալ: Անհրաժեշտ ենք համարում բռնության եզրույթի շրջանակում դիտարկել նաև անզուլությամբ միջին ծանրության վնասի պատճառելը, հակառակ դեքսում պետք է կիրառվի հանցագործությունների համակցության սկզբունքը, որը ըստ իս տրամաբանական չէ, ելնելով բռնության եզրույթի գոյություն ունեցող հասկացությունից: Եթե բռնությունը դրսևորվում է առևանգելով, ազատությունն ապօրինի սահմանափակելով, ապա արարքը պետք է որակվի համակցությամբ: Ընդ որում, այս արարքները պետք է կատարվեն կապված պետի կողմից զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու հետ: Այս հանցագործությունը կարող է կատարվել ինչպես պետի կողմից իր պարտականությունները կատարելու ընթացքում, այնպես էլ դրանից հետո (հնարավոր է այս գործողությունների կատարումը նաև զորամասից դուրս): Ըստ էության այս գործողություններով

զինձառայողը փորձում է վրեժ լուծել հրամանատարի (պետի) կողմից կատարված օրինական արարքների համար (դա կարող է կապված լինել ինչպես պետի՝ նախկինում կատարած արարքների, այնպես էլ տվյալ պահին պետի կատարած դիտողության հետ), իսկ եթե զինձառայողի բռնությունն ուղղված է պետին դիմադրելուն կամ նրա կողմից ծառայության հետ կապված պարտականությունները խախտելուն, ապա այս դեպքում առաջանում է հողված 518-ում նախատեսված հանցակազմը: Եթե պետի նկատմամբ բռնությունը գործադրվում է վերջինիս անօրինական վարքագծի կապակցությամբ, ապա հանցավորի արարքը պետք է որակվի ոչ թե քննարկվող հողվածով, այլ ինքնիրավչության համար պատասխանատվություն նախատեսող նորմով:

Արդեն նշվել է, որ հրամանատարի /պետի/ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու դեպքում արարքը որակվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 519-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով, այսինքն ծանրացնող հանգամանքով:

Իսկ երբ անզգուշությամբ անձի առողջությանը ծանր վնաս է պատճառվում, ապա արարքը որակվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 519-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետով, այսինքն առավել ծանրացնող հանգամանքով, սակայն դա ըստ հեղինակի սխալ մոտեցում է, քանզի դիտավորությամբ միջին ծանրության վնասի պատճառման հասարակական վտանգավորությունն և դրա համար պատասխանատվությունը ավելի բարձր է, քան անզգուշությամբ անձի առողջությանը ծանր վնասի պատճառումը:

Քանզի նույն խնդիրը առկա է հաջորդ ստորադասի (ենթակայի) նկատմամբ բռնություն գործադրելուն կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքին վերաբերող (520-րդ հոդվածին), ուստի անհրաժեշտ է 519-րդ և 520-րդ հոդվածների չորրորդ մասի երկրորդ կետից վերացնել «անզգուշությամբ» եզրույթն և այն ձևակերպել հետևյալ բովանդակությամբ՝ «2. Առաջացրել է մարդու առողջությանը ծանր վնասի պատճառում»:

Այս դեպքում, եթե վերը նշված հանցագործությունների կատարման հետևանքով մարդու առողջությանը կպատճառվի ծանր վնաս անզգուշությամբ՝ կգործի հանցագործությունների համակցության սկզբունքը:

6. Հանցագործ զինձառայողի անձի մասին կարելի է խոսել միայն անձանց շատ նեղ կոնտինգենտի հետ կապված, որոնց համար հանցագործությունը դարձել է հիմնական, առաջնային գործունեություն:

Հանցագործ զինձառայողի անձն իրենից ներկայացնում է սոցիալապես նեգատիվ հատկանիշների ամբողջություն, որը նրա մեջ ձևավորվել է այլ անձանց

կամ գինակիցների հետ բազմաբնույթ և սիստեմատիկ փոխգործողությունների գործընթացում:

Սակայն հարկ է նշել, որ հանցագործի անձի հասկացությունը որոշակիորեն պայմանական բնույթ է կրում, քանզի որոշակի արարք նոր հանցագործություն ճանաչելը կախված է օրենսդրից: Նա կարող է վերացնել քրեական պատասխանատվությունը այն արարքների համար, որոնք ավելի վաղ ճանաչվել են հանցավոր և հակառակը:

Բացի վերոնշվածից, նշենք նաև, որ բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների դեմ պայքարի ոլորտում իրականացվող կանկարգելիչ միջոցառումները պետք է համակարգային բնույթ կրեն, ոչ միայն ներառելով ընդհանուր և անհատական կանխարգելումը, այլև համապատասխան կանխարգելիչ միջոցառումների մի ամբողջական հայեցակարգային ռազմավարություն, որում կմասնակցեն ոչ միայն պետական կառույցները, այլև քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտները:

Այսինքն՝ գտնում ենք, որ գինվորական հանցավորության այդ թվում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված գինվորական հանցագործությունների դեմ պայքարի ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը պետք է համակարգային բնույթ կրի, ինչը պահանջում է անդադար և շարունակական հսկայական ծավալի աշխատանք ոչ միայն ներգերատեսչական, հրամանատարական կազմի կողմից, այլև լայն ճակատով՝ հասարակական ինստիտուտների և կառուցակարգերի միջոցով, քանզի բանակը ողջ հասարակության անբաժան մասն է:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը. նրանում է, որ ստացված արդյունքները, առաջարկությունները, հետևություններն ու եզրահանգումները կարող են օգտագործվել քրեական օրենսդրության ճշգրտման և դատական պրակտիկայի բարելավման, «Վճռում հանցավորության կանխարգելման, ինչպես նաև գիտամանկավարժական գործունեության ընթացքում՝ քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա դասընթացների ուսումնառության ժամանակ:

Հետազոտության արդյունքների փորձաքննությունը. Առենախոսական աշխատանքը պատրաստվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնում, որտեղ անցկացվել է աշխատանքի նախնական քննարկումը և գրախոսությունը:

Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական դրույթները արտացոլվել են հեղինակի չորս մենագրությունում և հինգ գիտական հոդվածներում, որոնք լույս են տեսել ԲԿԳԿ-ի կողմից հաստատված ամսագրերում:

Ատենախոսական աշխատանքի կառուցվածքը. Սույն ատենախոսական աշխատանքը բաղկացած է ներածական մասից, երեք գլխից, որոնք ներառում են յոթ ենթագլուխ, ամփոփումից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Աշխատանքի հիմնական բովանդակությունը.

Ներածության մեջ հիմնավորվում է ատենախոսության թեմայի հետզոտության արդիականությունը, ներկայացվում է գիտական մշակվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը, օբյեկտը, առարկան, մեթոդաբանական հիմքերը, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ատենախոսական աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ «**Բռնության» վերաբերյալ հայեցակարգային մոտեցումները քրեական իրավունքի տեսությունում և գործող օրենսդրության մեջ**» վերտառությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում՝ «**Բռնության» հասկացության տեսական մոտեցումները**» վերնագրով բացահայտվում է բռնության էությունը և դրա վտանգավորությունը որչափ հասարակության և նրա յուրաքանչյուր անդամի համար:

«Բռնությունն» իր էությամբ ու բովանդակությամբ դասվում է սոցիալական ամենավտանգավոր ու ագրեսիվ երևույթների շարքին: Հետևաբար բռնությունը արդի դարաշրջանի (և ոչ միայն) և հայ հասարակության դեմ ծառայած մարտահրավերներից է: Սակայն բռնությունը նաև սոցիալական գոյի անբաժան ուղեկիցն է: Բռնությունը վաղուց ի վեր ներթափանցել է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտները և առաջին հերթին՝ քրեական մշակույթի տիրույթ: Տեսությունում հանցագործությունների քրեագիտական դասակարգման մեջ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների առանձնացումը պայմանավորված է այդ արարքների պատճառների, շարժառիթների, եղանակների ու իրադարձությունների, հացավոր անձանց բարոյահոգեբանական ագրեսիվ բնութագրի հետ: Որքանով որ նշված առանձնահատկությունները պայմանավորում են բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների քրեաիրավական բնույթի, կառուցվածքի, շարժընթացի յուրահատկությունը, անհատական վարքի մեխանիզմը իրենցից ներկայացնում են առավել հանրային վտանգավորության դրսևորումներ, ապա դրանց դեմ պայքարի մարտավարությունը և ռազմավարությունը, բացի իրավական և կազմակերպչական միջոցառումներից, պետք է հիմնավորված լինի նաև գիտականորեն հիմնավորված մոտեցումներից ու հայեցակարգերից: Այդպիսի

հանցագործության հիմնական բնութագրական հատկանիշը՝ բռնությունն է անձի նկատմամբ, որպես հանցավոր նպատակին հասնելու միջոց, որը նկատի ունի տուժողին ֆիզիկական վնաս և հոգեկան տառապանք պատճառելը:

Բռնությունը, որպես արարքի հիմնական տարր, հավասարապես բնորոշ է կյանքի դեմ ուղղված դիտավորյալ հանցագործություններին, դիտավորյալ առողջությանը վնաս պատճառող, խոշտանգումներին, բռնաբարությանը, ավազակությանը, ինչպես նաև բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործություններին: Նշված բոլոր դեպքերում հանցավոր վարքագծի մեխանիզմը կապված է ագրեսիվ-արհամարական վերաբերմունքի հետ՝ դեպի անձը (տուժողը), նրա առողջությունը և անձեռնմխելիությունը: Բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունները քննարկվող խմբին դասելը պայմանավորված է հանրային առավել վտանագավորության եզրույթով և դրանց դրսևորման առանձնահատկություններով:

Բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունները՝ հանցավորության ընդհանուր համայնապատկերում դասվում են ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների շարքին, քանզի այն կապված է ծանր, իսկ առանձին դեպքերում, անդառնալի հետևանքների հետ: Բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունները ոչ միայն էական (երբեմն՝ անուղղելի) վնաս են հասցնում տուժողին և նրա հարազատներին, այլև խաթարում են հասարակության և նրա յուրաքանչյուր անդամի բնականոն կյանքը, տագնապ են առաջացանում բնակչության մեջ, իսկ զինված ուժերում վնաս են հասցնում բանակի մարտունակությանը և զինվորական կարգապահությանը:

Առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Բռնության ընկալումը ՀՀ քրեական օրենսդրության մեջ»** վերնագրով հեղինակը վերլուծության է ենթարկել բռնության դրսևորումները գործող օրենսդրության մեջ: Որպես կանոն, կատեգորիալ հասկացությունները, քիչ բացառությամբ չեն ամրագրվում օրենսգրքերում, այդ թվում քրեական օրենսգրքերում: Այդպես էր 2003 թվականի քրեական օրենսգիրքը, որում տրված չէր «բռնություն» եզրույթի հասկացությունը: Սակայն նոր քրեական օրենսգրքի (2021թ.) հատուկ մասում «բռնություն» կատեգորիան նախատեսված է ավելի քան 50 հանցակազմերում:

2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ նոր քրեական օրենսգիրքը տալիս է բռնության եզրույթի օրենսդրական ձևակերպումը. «բռնություն»՝ այլ մարդու նկատմամբ նրա կամքին հակառակ կամ կյանքն անտեսելով, դիտավորյալ ֆիզիկական ներգործություն գործադրելը կամ այդ եղանակով նրան ֆիզիկական վնաս պատճառելը» (ՀՀ քր.օր.-ի 3-րդ հոդ., 9-րդ կետ):

Մեր կարծիքով այստեղ տրված է «բռնության» նեղ սահմանումը, որը փաստացի չի համապատասխանում նույն քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի բովանդակությանը, որտեղ տրված են «բռնության» այլ ձևակերպումներ: Օրինակ՝ «ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք» (հոդ. 35), «հոգեկան ներգործություն» (194 հոդ.), «ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը» (հոդ. 162, 196), «սպառնալիքի, դաժան վերոբերմունքի կամ արժանապատվությունը նվաստացնելու եղանակ» (հոդ.162), «հոգեկան ներգործության» (հոդ. 194), «ֆիզիկական ներգործություն» (հոդ.195), «ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը» (հոդ. 196), «հարկադրելը» (հոդ.199), «դաժան վերաբերմունք» (հոդ.307), «բռնություն գործադրելու հրապարակային կոչերը, բռնությունը հրապարակայնորեն արդարացնելը կամ քարոզելը, ինչպես նաև այդ նպատակով նյութեր կամ առարկաներ տարածելը» (հոդ.330), «բռնություն գործադրելու կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի միջոցով»(հոդ.418), «ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը», «բռնի անհետացումը» (հոդ.451), «հրամանը չկատարելը» (հոդ.516), «պետին դիմադրելը» (հոդ.518), «բռնություն գործադրելը կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքը» (հոդ.519,520), «սպառնալիքի, դաժան վերաբերմունքի կամ անձնական պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնելու միջոցով»(հոդ.523), «զինձառայողին վիրավորանք հասցնելը՝ զինձառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնելը» (հոդ.524):

Մեր կարծիքով վերոնշված բառակապակցությունները, որոնք ամրագրված են 2021 թվականի ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի հոդվածներում, իրենց իմաստով ու բովանդակությամբ պարունակում են «բռնության» հատկանիշներ, հետևաբար ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդ. 3-րդի 9-րդ կետի բովանդակությունը հակասում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի վերոնշված (և չվերոնշված) դրույթներին, այսինքն՝ «բռնության» նեղ հասկացությունը հակասում է լայն հասկացությանը, ինչը էական դժվարություններ կառաջացնի և առաջացնում է իրավակիրառողների համար, հատկապես՝ հանցավոր արարքի ճիշտ որակման պարագայում:

Մեր կարծիքով նշված հակասությունը կարելի է լուծել օրենսդրական փոփոխություններ կատարելու ճանապարհով: Համադրելով և ընդհանրացնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասից բերված բառաքաղը (բառակապակցությունները) առաջարկում ենք «բռնության» հետևյալ սահմանումը.«բռնությունը» ֆիզիկական ուժի կամ դրա իրական սպառնալիքի, կամ հոգեկան ներգործության գործադրման պատճառով անձի (տուժողի) մոտ

առաջացած անբարենպաստ (հաճախ անդառնալի) հետևանքներն են (ֆիզիկական կամ հոգեկան)»: Սա, մեր կարծիքով, «բռնության» լայն սահմանումներից մեկն է, որը ներառում 2021 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասում ամրագրված բռնության զուգորդված հանցակազմերը, որոնք դասվում են «ծանր» կամ «առանձնապես ծանր» հանցագործությունների շարքին:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ **«Բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական բնութագրական առանձնահատկությունները»** վերտառությամբ բաղկացած է երկու ենթագլխից:

Երկրորդ գլխի առաջին ենթագլուխը՝ **«Բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների հասկացությունը, էությունը և դասակարգման հիմնախնդիրները»** վերնագրով, հեղինակը բացահայտում է նշված հանցագործությունների հասկացությունը, էությունը, բովանդակային առանձնահատկությունները և դասակարգման հիմնախնդիրները:

Զինվորական հանցագործությունների շարքը զետեղված էին 2003 թվականի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 32-րդ գլխում և զետեղված են 2021 թվականին մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 15-րդ բաժնում: Նշված բաժնի 46-րդ գլխում զետեղված է «Զինվորական ենթակայության կարգի և զինծառայողների կանոնակարգային փոխհարաբերությունների դեմ ուղղված հանցագործությունները»: Հենց այս գլխում է արձանագրված բռնությամբ զուգորդված մի շարք զինվորական հանցագործությունները, օրինակ՝ «Հրամանատարին (պետին) դիմադրելը կան նրա պարտականությունների իրականացումը խոչընդոտելը» (518 հոդ.), «Հրամանատարի (պետի) նկատմամբ բռնություն գործադրելը կա բռնություն գործադրելու սպառնալիքը» (519 հոդ.), «Ստորադասի (ենթակայի) նկատմամբ բռնություն գործադրելը կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքը» (520 հոդ.), «Զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնակարգային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության (ենթակայության) հարաբերությունների բացակայության դեպքում» (521 հոդ.), «Զինծառայողին անզուգուրությամբ ինքնասպանության հասցնելը» (522 հոդ.), «Զինծառայողին ինքնասպանության հասցնելը» (523 հոդ.), «Զինծառայողին վիրավորանք հասցնելը», այսինքն՝ այս գլխում պարունակվում է բռնությամբ զուգորդված ութ հանցակազմ: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ այս գլխում նախանշված հանցագործությունների սեռային և տեսակային օբյեկտները համընկնում են, դրանք քրեական օրենսգրքով պաշտպանվող այն հասարակական

հարաբերություններն են, որոնք առաջանում են զինվորական ծառայության՝ որպես պետական ծառայության հատուկ տեսակի:

Հինված ուժերում բռնությամբ զուգորդված զինվորական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործությունների վտանգավորության աստիճանը առավել բարձր է, քանի որ դրանք ուղղված են ոչ միայն անմիջական օբյեկտի՝ զինվորական ծառայության սահմանված կարգի, այլև բանակի մարտունակության և, վերջին հաշվով՝ պետության անվտանգության դեմ:

ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի 46-րդ գլխում սահմանված հանցակազմերը՝ ըստ բռնության աստիճանի պայմանականորեն կարելի է դասել երկու խմբի.
ա) նեղ առումով՝ բռնության զուգորդված զինվորական հանցագործություններ (հոդվածներ՝ 519,520,522,523), որոնցում օրենսդիրը ակներև ցուցում է «բռնություն», «դաժան վերաբերմունք» հասկացությունները և այդ եղանակով կատարվող հանցավոր արարքները: Սրանք դասվում են նաև «ճանր» կամ «առանձնապես ծանր» հանցանքների խմբին հրամանատարին (պետին) դիմադրելը կամ նրա պարտականությունների իրականացումը խոչընդոտելը (518 հոդ.), «Հինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնակարգային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության (ենթակայության) հարաբերությունների բացակայության դեպքում» (521 հոդ.) նույնպես դասվում են բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների շարքին, քանի որ դրանք կատարվում են բռնության այս կամ այն եղանակով:

Աշխատանքի երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Բռնությամբ կատարվող զուգորդված առանձին զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական բնութագրական առանձնահատկությունները»** վերնագրով, հանգամանորեն և համակառուցմանի վերլուծության են ենթարկվել բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված առանձին զինվորական հանցագործությունների հոդվածներ (518,519,520,521,522,523) առանձնահատկությունները:

Աշխատանքի երրորդ գլուխը՝ **«Բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների կրիմինալօգիական տեսանկյունները»** վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում՝ **«Բռնությամբ հանցանք կատարած զինծառայողների քրեագիտական և սոցիալ-հոգեբանական ասպեկտները»** վերնագրով, համակողմանի վերլուծության են ենթարկվել զինծառայողների քրեագիտական (կրիմինալօգիական) և սոցիալ-հոգեբանական տեսանկյունները: Բռնությամբ հանցանք կատարած զինծառայողի (անձի) շեղված ամենավտանգավոր դրսևորումն է, որը էական վնաս է հասցնում բանակի մարտունակությանը, և

զինվորական կարգապահությանը և զինծառայողների կանոնադրական հարաբերություններին:

Երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «**Բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները ՀՀ զինված ուժերում**» վերնագրով, բացահայտվում է բանակում բռնությամբ կատարված հանցագործությունների պատճառները և դրանց նպաստող պայմանները, հանցավոր զինծառայողի անձի քրեագիտական բնութագրական հատկանիշները:

Աշխատանքի երրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «**Ձինվորական հանցագործությունների կանխարգելման հիմնախնդիրները**» վերնագրով, հեղինակը բացահայտում է կանխարգելման էությունը, նպատակը և հիմնական ուղղությունները: Ընդհանրապես, հանցավորության կանխման սոցիալական արժեքավորությունը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Այն համարվում է հանցագործությունների դեմ պայքարի առավել արդյունավետ ուղղություններից, նախ և առաջ այն պատճառով, որ կոչված է ապահովելու հանցավորության արմատների և աղբյուրների, պատճառների և պայմանների բացահայտումն ու վերացումը (չեզոքացումը, ուղեփակումը): Այլ կերպ ասած, կանխումը, որպես կանոն, ենթադրում է հանցավոր արարքների կատարման հնարավորության բացառում: Դրա հետ մեկտեղ կանխարգելիչ միջոցների արդյունավետ կիրառումը հնավորություն է ընձեռում խափանել նախապատրաստվող կամ արդեն իսկ սկսված հանցավոր գործունեությունը, բացառել օրենքով պահպանվող հասարակական հարաբերություններին վնաս պատճառելու հնարավորությունը:

Եզրակացություններ և հետևություններ

1. ՀՀ Զինված ուժերում հանցավորությունը բարդ և բազմաշերտ երևույթ է, որը բնութագրվում է ինչպես հանցավոր տարբեր դրսևորումների ընդլայնվող մասշտաբներով, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական նոր պայմանների, հասարակության բարդ ու հակասական կենսագործունեության, մարդկանց իրավունքների և ազատությունների վրա դրանց կործանարար ազդեցությամբ:

2. **Վերջին տարիներին** անցումային շրջանին բնորոշ գրեթե բոլոր բարդությունները կրող նորանկախ **Հայաստանի Հանրապետությունում զինվորական հանցավորության ցուցանիշները բավականին անբարենպաստ են:** Ներկայումս հանցավորությունը, այդ թվում զինված ուժերում, դարձել է երկրի ազգային անվտանգության իրական սպառնալիք և արդարացիորեն հասարակական կարծիքի կողմից գնահատվում է որպես հրատապ լուծում պահանջող ամենամտահոգիչ խնդիրներից մեկը:

3. Հեղինակի կողմից իրականացված կրիմինալոգիական հետազոտությունների արդյունքում բացահայտվել են բացասական այս երևույթի հետևյալ հիմնական միտումները: Կրիմինալոգիական իրադրությունը Զինված ուժերում, նրա առանձին ստորաբաժանումների տարբեր խմբերում անընդհատ փոփոխությունների է ենթարկվում: Ստացված տվյալների ամփոփումն ու վերլուծությունը վկայում է նաև հանցավոր տարբեր դրսևորումների լատենտայնացման մասին: Առավել մտահոգիչ է նշված ժամանակաշրջանում Զինված ուժերում արձանագրված կանոնադրային հարաբերությունների խախտման մոտիվացիայի գերակայությունը հանցավորության կառուցվածքում, որը ժամանակ առ ժամանակ զուգորդվում է բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների որակական և քանակական ցուցանիշների պոռթկումներով:

4. **Բռնության դեպքերը բանակում, հասարակության մշակույթով պայմանավորված, ներթափանցում են բանակային կյանք, այստեղ ուժգնանալով՝ որպես «ժառանգություն» անցնում հասարակական կյանք՝ այդպիսով պայմանավորելով մի շարք հանգամանքներ,** ա) բանակի պակաս արդյունավետությունը համեմատած այն իրավիճակի հետ, եթե բռնության այս տեսակները «մշակույթ» չհանդիսանային, բ) հասարակական կյանքի հավելյալ հակվածությունը դեպի բռնության տարրեր պարունակող հարաբերություններ և այդպիսով՝ հասարակության լիարժեք և լիիրավ, ազատ ու չճնշված անդամների փոխհարաբերություններն ու երկրի զարգացման տեմպերի դանդաղումը:

5. Բռնության (ֆիզիկական թե հոգեբանական) բացառման վրա է հիմնված Մարդու իրավունքների համաշխարհային հարացույցը: «Բռնություն» հասկացության ներմուծումն այդ հարացույց ընդլայնում է մարդու իրավունքների համար պայքարի ներկայանակը, քանի որ բռնությունը բացառելուն ուղղված քաղաքականությունները հասցեագրում են ոչ միայն պետության կողմից մարդու հանդեպ կիրառված չարդարացվող բռնությունը, այլև, վերը Նշած տարբերակները՝ պետությունից պահանջելով ազդել մարդկանց և հասարակությունների, ինչպես նաև. վարքային մշակույթների վրա, որպեսզի այդ դեպքերը վերանան: Այսպիսով՝ պետության վրա դրվում է ոչ միայն ուղղակի պատասխանատվություն՝ չկիրառել այնպիսի բռնություն, որն անհնար է արդարացնել, այլև, ռազմավարական հեռակա պատասխանատվություն՝ իր ինստիտուցիաներով ազդելու հասարակության վարքային մշակույթի վրա այնպես, որ բռնության մշակույթը եթե չվերանա էլ, ապա հնարավորինս քչանա:

6. Այս ուղղությամբ անհրաժեշտ է մշակել և իրագործել ՀՀ Զինված ուժերում հանցավորության դեմ պայքարի հստակ քաղաքականություն, որը կոչված կլինի ապահովելու տվյալ բացասական երևույթի առավելապես հնարավոր սահմանափակումը, դրա ցուցանիշների մոտեցումն այնպիսի մակարդակի, երբ այն կդադարի ազգային անվտանգությանը սպառնացող իրական վտանգ լինելուց: Նշված քաղաքականության հիմնական նպատակը այն պետք է լինի, որ անցումային այս շրջանում հանցավորության դեմ պայքարի պայմանների բարելավման, օրենսդրության կատարելագործման, հասարակության լայն շրջանակների ներգրավման, հանցագործությունների կանխման և բացահայտման պատշաճ կազմակերպման ու իրագործման միջոցով հնարավոր լինի ակտիվ և հետևողական հակազդեցություն ցուցաբերել հանցավորությանը և բարենպաստ փոփոխությունների ենթարկել երկրում ստեղծված կրիմինալոգիական իրադրությունը: Տվյալ նպատակի իրագործմանը, ըստ մեզ, կարող են նպաստել հետևյալ միջոցառումները, որոնք պետք է ուղղված լինեն՝ հանցավոր բռնության տարածման կանխարգելմանը,

գենքի, զինամթերքի և թմրանյութերի ապօրինի շրջանառության սահմանափակմանը, հարբեցողության, ալկոհոլամոլության, մարմնավաճառության, թափառաշրջիկության, մուրացկանության և հանցավորության ֆոնային այլ երևույթների դեմ պայքարի ուժեղացմանն ու արդյունավետության բարձրացմանը, զինծառայողների կենսապայմանների էական բարելավմանը, կանոնագրքային հարաբերությունների խստիվ պահպանում:

7. Հինվոր-զինվոր հարաբերություններում հանդիպող բռնության հիմնական տեսակները նույնն են, ինչ զինվոր-սպա հարաբերություններում ֆիզիկական բռնություն և հալածանք: Այս դեպքում, սակայն, տարբեր են դրդապատճառները:

Ֆիզիկական բռնության հիմնական դրդապատճառը ինքնահաստատվելու ձգտումն է: Այս կերպ զինծառայողները փորձում են բանակային հարաբերությունների համակարգում զբաղեցնել առավել արտոնյալ կարգավիճակ:

Այսպիսով՝ զինվոր-զինվոր հարաբերություններում բռնությունը տարբեր դրդապատճառներ ունի: Հինծառայողն իր ծառայության ընթացքում կարող է կատարել այնպիսի արարք, որը ընդունելի չէ տվյալ միջավայրի կողմից, և այդ արարքից հետո դառնալ հալածանքի թիրախ: Նման դեպքերից են գողությունը, թաքուն ուտելը, հիգիենայի կանոններիին չհետևելը և այլն:

8. Ենթադրվում է, որ Հինված ուժերում հանցավորության դեմ պայքարի քաղաքականությունը նպատակահարմար է իրագործել իրար հաջորդող երկու փուլով: Մասնավորապես, դրանցից առաջինի ընթացքում (այն կարող է ընդգրկել 5-10 տարի) անհրաժեշտ է լուծել երկրում առկա կրիմինալոգիական իրադրության հաստատուն կայունացման խնդիրը: Այնուհետև, երկրորդ փուլի իրագործման ընթացքում անհրաժեշտ է ապահովել հանցավոր լարվածության թուլացումը, ինչպես գրանցված, այնպես էլ իրական հանցավորության մակարդակի նվազեցումը, դրա առավել վտանգավոր դրսևորումների արդյունավետ կանխումը, հանցավոր ոտնձգություններով պատճառվող վնասակար հետևանքների էական պակասեցումը և այլն:

9. Հինվորական հանցավորության այդ թվում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների դեմ պայքարի ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը պետք է համակարգային բնույթ կրի, այն պահանջում է անդադար և շարունակական հսկայական ծավալի աշխատանք ոչ միայն ներգերատեսչական, հրամանատարական կազմի կողմից, այլև լայն ճակատով՝ հասարակական ինստիտուտների և կառուցակարգերի միջոցով, քանզի բանակը որչ հասարակության անբաժան մասն է:

10. Հինված ուժերում հանցավորության, այդ թվում բռնությամբ կատարվող կամ բռնությամբ զուգորդված զինվորական հանցագործությունների դեմ պայքարի քաղաքականության հիմնական ելակետային դրույթներից է օրինականության սկզբունքը, որին համապատասխան բարձր, միջին և ստորին հրամանատարական կազմի և շարքային զինվորների կողմից պարտավոր են պահպանել ՀՀ Սահմանադրությունն ու ենթաօրենսդրական ակտերը: Օրինականության սկզբունքը նշանակում է, որ հիշատակված բոլոր սուբյեկտները պետք է ճանաչեն

իրավունքի գերակայությունը, ենթարկվեն դրան, չշրջանցեն վերջինիս պատվիրանները և քաղաքական, իրավական ու բարոյական պատասխանատվություն կրեն պետության ու ժողովրդի առջև իրենց վրա դրված պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար:

Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ գիտական հրապարակումներում.

ա) Մենագրություններ

1. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործությունների բնութագրական հատկանիշները, դրանց ընդհանուր և հատուկ կանխարգելման հիմնախնդիրները»: Երևան, Միվա-պրես, 2021, 160 էջ:
2. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական բնութագրական հատկանիշների քննական վերլուծություն»: Երևան, Եվրո պրինտ, 2021, 186 էջ:
3. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործությունների քրեաիրավական բնութագիրը»: Երևան, Եվրոպրինտ, 2018, 80 էջ:
4. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործությունների կրիմինալոգիական ասպեկտները»: Երևան. Եվրոպրինտ, 2018, 88 էջ:

բ) Գիտական հոդվածներ

5. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործություն հասկացությունը, էությունը և տեսակները»// «Օրինականություն», №109, 2019, էջ 13-16:
6. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործությունների ընդհանուր կանխարգելման հիմնախնդիրները»// «Օրինականություն», №123, 2021, էջ 64-68,79:
7. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործողությունների կանխարգելման հատուկ (անհատական) միջոցները»// «Օրինականություն» №124,2021, էջ 64-71:
8. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Հանցանք կատարած զինծառայողների քրեագիտական և սոցիալ-հոգեբանական առումները»//«Օրինականություն», №125, 2021, էջ 55-59:
9. **Նահապետյան Լեոնիդ՝** «Զինվորական հանցագործողությունների քրեաիրավական բնութագիրը»// «Օրինականություն» №127, 2022, էջ 61-65:

НАГАПЕТАН ЛЕОНИД АЛЬБЕРТОВИЧ

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВОИНСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОПРЯЖЕННЫХ С НАСИЛИЕМ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Актуальность темы диссертационного исследования. Правовые реформы, осуществляемые в Республике Армения, предполагают, в числе других проблем, также фундаментальные преобразования в Вооруженных силах Республики Армения, направленные на укрепление воинской дисциплины, устранения правонарушений и повышения боеспособности военнослужащих.

Актуальность темы исследования заключается в том, что сопряженные с насилием воинские преступления в структуре преступлений, совершаемых в Вооруженных силах РА, проявляются с большей жестокостью, нарушая не только порядок военной службы, уставные отношения, но и наносят существенный ущерб системе безопасности страны, боеспособности армии, морально-психологическому состоянию военного состава. Следовательно, актуальность темы также обусловлена исключительной важностью вопросов, касающихся борьбы с ними и требующих безотлагательного решения данных проблем.

Насильственные преступления, к сожалению, являются неотъемлемой частью общественного бытия. Их истоки начинаются с появлением человечества и всегда сопровождают его. Однако, это вовсе не означает, что борьба с преступностью (в том числе с преступлениями, совершаемыми в Вооруженных силах) является бессмысленным и безрезультатным занятием. Наоборот, необходимо всесторонне изучать причины и условия преступлений, связанных с насилием и принимать все возможные меры по их устранению, а также минимизировать преступность и контролировать ее в определенных (разумных) пределах.

Проблемы раскрытия, уголовной ответственности и предотвращения преступлений, сопряженных с применением насилия в Вооруженных силах, считались и продолжают считаться приоритетными задачами науки и практики уголовного права, криминологии и уголовно-исполнительного права РА.

Актуальность научного исследования обсуждаемой проблемы обусловлена также необходимостью повышения боеспособности и дисциплины в Армянской Армии, поскольку преступления, сопряженные с насилием в Вооруженных силах, направлены не только против охраняемых уголовным законом общественных отношений, но и подрывают безопасность государства и обороноспособность

страны. Следовательно, исследования, связанные с подобными воинскими преступлениями, имеют существенное практическое значение.

Научная новизна исследования заключается в том, что на основе нового Уголовного кодекса, материалов судебной и правоприменительной практики, автор систематически проанализировал характерные уголовно-правовые и криминологические особенности воинских преступлений, сопряженных с применением насилия. В частности, раскрыта уголовно-правовая природа воинских преступлений, сопряженных с насилием, их социальные и гуманистические аспекты, всесторонне проанализированы соответствующие нормы нового Уголовного кодекса Республики Армения, положения судебных прецедентов и правовые позиции, и на основании результатов анализа разработаны теоретические обоснования и практические предложения относительно их уточнения. Кроме того, проанализированы официальные статистические данные, характеризующие состояние, структуру и динамику насильственных воинских преступлений, выявлены характерные криминологические особенности преступника, а также обозначены основные направления эффективной профилактики указанных преступлений с конкретными предложениями.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что полученные результаты, предложения и выводы могут быть использованы для развития уголовного законодательства, улучшения судебной практики, минимизации преступности в Вооруженных силах РА, а также в целях научно-педагогической деятельности при изучении дисциплин “Уголовное право” и “Криминология”.

Leonid Albert Nahapetyan

**CRIMINAL-LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PROBLEMS OF MILITARY CRIMINAL
OFFENSES COMBINED WITH VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF ARMENIA**

SUMMARY

The relevance of the research topic. The legal reforms carried out in the Republic of Armenia imply, among other problems, a radical transformation also in the Armed Forces of the Republic of Armenia, in the direction of strengthening military discipline, eliminating offenses and increasing the combat capability of serviceman.

The relevance of the research topic lies in the fact, that military criminal offenses combined with violence in the structure of crimes committed in the RA armed forces, are manifested in the most brutal manner, violating not only the order of military service, statutory relations, but also cause significant damage to the country's security system, the combat capability of the army, the morale and psychological atmosphere of the military personnel. Consequently, the relevance of the topic is also due to the exceptional importance of issues related to the fight against them and requiring urgent solutions to these problems.

Crimes related to violence, unfortunately, are an integral part of social life. Its origins begin with the emergence of humanity and always follow it. However, this does not mean at all, that the fight against crime (including crimes committed in Armed Forces) is meaningless and fruitless work. Instead, it is necessary to comprehensively study the causes and conditions of violent crimes and implement all possible measures to eliminate these causes and conditions, as well as to minimize crime and control it within certain (reasonable) limits.

The problems of detection, criminal liability and prevention of violent crimes in the armed forces were considered and continue to be considered among the primary problems of the science and practice of Criminal Law, Criminology and Penal Enforcement Law of the Republic of Armenia.

The relevance of the scientific study of the discussed problem is also due to the need to increase the combat capability and discipline in the Armenian army, since crimes accompanied by violence in the Armed Forces are directed not only against public relations protected by criminal law, but also undermine the security of the state and the defense of the country, therefore, studies related to such war crimes have significant practical and applied significance.

The scientific novelty of the research lies in the fact that, based on the materials of the new Criminal Code, judicial and law-enforcement practice, the author systematically analyzed the criminal-legal and criminological characteristics of military criminal offenses combined with violence. Appropriate solutions to the theoretical and applied problems presented in the research are given. In particular, the criminal-legal nature of military criminal offenses combined with violence, their social and humanistic aspects are disclosed. The relevant norms of the new Criminal Code of the Republic of Armenia and the provisions of judicial precedents and legal positions are also comprehensively analyzed. Moreover, based on the results of the analysis, theoretical justifications and practical proposals for their clarification are developed. The official statistical data characterizing the state, structure and dynamics (trend) of violent military criminal offenses were analyzed. Also, criminological features of the criminal are identified, and the main directions of effective prevention of specified crimes with specific proposals are also outlined. The dissertation substantiates the author's approach, according to which the direct or indirect relationship of the causes and motives for committing military criminal offenses combined with violence, with the general criminogenic conditions of other crimes associated with violence spread throughout the Republic.

The theoretical and practical significance of the research lies in the fact, that the obtained results, recommendations and conclusions can be used for the correction of criminal legislation and the improvement of judicial practice, in the prevention of crime in the armed forces of the Republic of Armenia, as well as in the course of scientific and educational activities: during the study of courses “Criminal Law” and “Criminology”.

